

Karmen
Krnčević

Gradska knjižnica
"Juraj Šižgorić"

Poljana 6, HR-22000
Šibenik

karmen.
krncevic100@gmail.
com

JELA, PIĆA I ZAČINI U RJEČNIKU FAUSTA VRANČIĆA

Faust Vrančić, hrvatski polihistor, leksikograf i izumitelj autor je nekoliko djela, od kojih su najpoznatija Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae, objavljen u Veneciji 1595. i Machinae novae. Faustov Rječnik prvi je hrvatski reprezentativni rječnik i prvi samostalno tiskani rječnik u Hrvata. Kao osnovu za svoj rječnik Vrančić je uzeo jedan od tadašnjih latinskih rječnika, iz kojeg je birao uglavnom obične i za svakodnevni govor najpotrebnije riječi, pa nam takav rječnik daje dobru osnovu za sadržajnu analizu. Ovaj rad analizira pojmove iz Faustova rječnika vezane za hranu, pića, začine i kuhanje, kojih ima oko 370.

Ključne riječi: Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae*, sadržajna analiza, hrana, piće, začini, kuhanje.

Ljeto 1975. bilo mi je jedno od najzujbudljivijih u životu. Uspjela sam ostvariti svoj tadašnji san, upisala sam se na studij arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Život mi se otvorao kao velika avantura; s nestrpljenjem sam očekivala početak studija i ekipu istomišljenika za izbor zanimanja, s kojima ću tu avanturu dijeliti kroz nekoliko sljedećih godina. Od samog početka obožavala sam našu grupu "prvašića", ali ipak su mi se odmah na početku izdvojila dva imena i stekla sam za cijeli život najdraže kolegice i prijateljice u Marini Milićević (danas Marina Milićević Bradač) i Zrinki Šimić (danas Zrinka Šimić Kanaet).

Marina, Ćimica, bila je posebna, moram reći drukčija od nas. Obilježena svojom obitelji, ocem Nikolom Milićevićem, hrvatskim književnikom i prevoditeljem, okružena u svom odrastanju velikim književnim, pjesničkim i literarnim imenima, upila je od malih nogu dobro poznavanje hrvatskog književnog jezika, lakoću pisanja i izražavanja, koja joj je uvelike koristila u znanstvenoj karijeri. Znatželjna, zainteresirana za sve i svakoga, bila je puna znanja, stalno napredujući i razvijajući se još više. Savršenstvo je ono što ju je poticalo, pa je bila izvrstan student, njene su skripte bile savršene, crteži u njima prekrasni, mislim da se na ispitima nije moglo pronaći pitanje na koje ona ne bi znala odgovoriti. Marina je te skripte nesebično dijelila s drugim studentima i ne znam je li ih uspjela sačuvati do današnjih dana.

Za mene je ona bila divna prijateljica, nju se nije moglo ne voljeti, uvijek spremna pomoći na bilo koji način, pa i tako da nahrani vječno gladnog studenta u Zagrebu. Cijeli život pamtim lazanje Marinine drage mame Ranke, prve lazanje u mom životu.

Rad koji posvećujem Marini za njenu obljetnicu predstavlja niz sličnih poveznica u našim životima: Marinina mama, rođ. Marin, porijeklom je s

otoka Zlarina, pa je Marina bila vezana za Zlarin, gdje joj je živjela baka, a time i za Šibenik. Mene je udaja dovela u Šibenik, grad u koji sam se zaljubila i u kojem sam ostvarila divan život. Faust Vrančić bio je porijeklom iz Šibenika, nikad nije zaboravio svoj rodni grad i iako je umro u Veneciji, po oporučnoj želji pokopan je u crkvi Sv. Marije u Prvić Luci na otoku Prviću kraj Šibenika.

Uvod

Vrančići su ugledna šibenska plemićka obitelj, doseljena iz Bosne, a u Šibeniku se spominju već u 14. stoljeću (Pavičić 2015: 32). Najznačajniji predstavnici te obitelji, koji su još za života stekli slavu u europskim okvirima su Antun Vrančić, hrvatski crkveni prelat, diplomat i pisac (Šibenik, 29. svibnja 1504. – Prešov, Slovačka, 15. lipnja 1573.) i njegov nećak Faust Vrančić, hrvatski polihistor, leksikograf i izumitelj (Šibenik, 1. siječnja 1551. – Venecija, 20. siječnja 1617.), rođen u obitelji Mihovila i Katarine (rođ. Dobrojević) Vrančić.

Na život Fausta Vrančića osobito je utjecao stric Antun Vrančić koji ga je još kao osmogodišnjaka uzeo k sebi u Ugarsku na odgoj i školovanje, a potom (1568. – 1569.) ga poslao na studij u Padovu i Veneciju. Na poznatom sveučilištu u Padovi Faust je studirao pravo i filozofiju, a pokazao je i veliko zanimanje za fiziku i matematiku.

1575. postao je član hrvatske Bratovštine sv. Jeronima u Rimu. Biskup István Fejérvöy imenovao ga je 1579. zapovjednikom grada Veszprema i upraviteljem biskupskih dobara. Godine 1581. imenovan je tajnikom rimsko-njemačkoga cara i hrvatsko-ugarskoga kralja Rudolfa II., koji je na svome dvoru na Hradčanima u Pragu okupljao istaknute umjetnike, znanstvenike i graditelje iz cijele Europe. Vrančić je 1594. napustio službu dvorskog tajnika, a nakon smrti žene zaredio se za svećenika. Godine 1598. Rudolf II. ga je imenovao titularnim čanadskim biskupom. Nezadovoljan državnim službom napustio je kraljevski dvor. Godine 1605. Faust Vrančić pristupio je u Rimu redu barnabita. U Rimu je radio i na svojoj novoj knjizi o strojevima. Umro je u Veneciji 20. siječnja 1617. godine i po vlastitoj želji pokopan je u crkvi sv. Marije u Prvić Luci na otoku Prviću (Pavičić 2015: 36–37).

Faust Vrančić objavio je nekoliko knjiga od kojih su mu najpoznatije *Rječnik pet najuglednijih europskih jezika, latinskoga, talijanskoga, njemačkoga, dalmatinskoga* [= hrvatskoga] i *mađarskoga* (*Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae*), objavljen 1595. u Veneciji, u tiskari Nikole Morettija i *Novi strojevi* (*Machinae novae*), knjiga projekata i izuma, s kojima je već za života stekao svjetsku slavu.

Napisao je i knjižicu na hrvatskom jeziku *Život nekoliko izabranih divic*, zbirku životopisa dvanaest svetica, objavljenu u Rimu 1606. u tiskari Alojzija Zannettija, koju je posvetio opatici i sestrama benediktinkama samostana sv. Spasa u Šibeniku. Na kraju ove knjige objavljena je pjesma Dubrovčanina Tome Budislavića, literarno prepjevana Faustova *Zdravo Marijo* i dvije Faustove latinske rasprave – *O načinu čitanja* (*De ratione legendi*) i *O Slavenima ili Sarmatima* (*De Slovvinis seu Sarmatis*).

Pod pseudonimom Justus Verax Sicensus objavio je knjige *Logika oblikovana samim svojim dokazima* (*Logica suis ipsius instrumentis formata*, 1608. u Veneciji) te *Kršćanska etika* (*Ethica christiana*, 1610. u Rimu). Oba je djela pod pravim imenom, u jednom svesku, objavio za kratkoga boravka u Veneciji 1616.

U rukopisu su ostala djela *Statuta civitatis Sibenicensis*, koje se čuva u šibenskom muzeju, i *Život Antuna Vrančića* (*Vita Antoni Werantii*), objavljeno tek 1798., te Vrančićeve bilješke pisane za *Ilirsku povijest* (*Illyrica historia*) i *Regula Cancellariae Regni Hungariae* (objavljena također tek 1798.) (Zenić 2002: 137).

Dictionarium

Živeći izvan domovine Vrančić se služio mnogim jezicima, što je u doba boravka na kraljevskom dvoru u Pragu iskoristio i napisao, za tadašnje poimanje neobičan, višejezični rječnik. Nazvao ga je *Rječnik pet najodličnijih europskih jezika, latinskoga, talijanskoga, njemačkoga, dalmatinskoga i ugarskoga* (*Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae*).

Rječnik Fausta Vrančića još je jedan prilog slici Vrančića kao iznimne renesansne osobitosti. Njegova je zasluga tim veća što je, djelujući u složenoj hrvatskojezičnoj, ali i povijesnoj zbilji, suočen s mnogim jezičnim i grafijsko-pravopisnim problemima. Kakav je to smion pothvat bio za našeg Vrančića, govori on sam u predgovoru knjizi *Život* nekoliko izabranih *divoic*: "Vele mi jest mučno bilo ovo malo pisati, jedno, da sam malim ditetom budući, kako znati morete, iz naše zemlje izveden i nisam potle vele dugoval sa ljudi našega jazika; drugo, da ovi naš jazik kojim se sada u našoj zemlji govori kruto jest s italijanskim smućen, toliko da trudno i ne dobro nahođah naša čela slova" (Vrančić 1995: 4).

Faust Vrančić, naime, još je kao osmogodišnjak otišao na školovanje u Požun (danas Bratislava) svome stricu Antunu Vrančiću, što se može vidjeti iz pisma koje Mihovil Vrančić 27. prosinca 1558. iz Šibenika šalje bratu Antunu, podsjećajući ga da mu je na rastanku rekao da na povratku povede sa sobom svojega sina Fausta, a što je želja i samog Mihovila, jer se boji da mu sin ne bi ovdje (u Šibeniku) upijao divlje običaje, nego da od malih nogu dobiva čistiju poduku i uči jezike (Vrančić & Vrančić 1995: 27).

Faust je brzo napredovao u učenju latinskog jezika. U pismu što ga mladi Vrančić šalje stricu Antunu iz Požuna 29. travnja 1561. hvali se svojim napretkom u učenju latinskog jezika: "To sam sastavio sam, bez znanja učiteljeva" (Vrančić & Vrančić 1995: 31). Kako doznajemo iz pisma koje je Antun uputio nećaku Faustu, datiranog u Beču 4. kolovoza 1569., zadovoljan je kako nećak napreduje kao latinski stilist i ohrabruje ga da tako nastavi (Novaković 2005: 158).

Milivoj Zenić navodi podatak kako neki povjesničari jezika pretpostavljaju da je na rječniku Faust radio i u Šibeniku, gdje je imao priliku osvježiti svoje poznavanje hrvatskog jezika, jer je s vremenom neke riječi pomalo i zaboravio, pa ne možemo isključiti mogućnost da mu je u izradi hrvatskog dijela rječnika pomagao i neki sugrađanin, možda nakon napuštanja Praga 1594. (Zenić 2002: 132).

U predgovoru svom *Rječniku* Faust piše da je namjeravao napisati samo hrvatski (*Slavonicam*) i mađarski rječnik, ali je odlučio dodati i ostale jezike (latinski, talijanski i njemački), koje je vjerojatno već imao sakupljene za rječnik (*quod non ex alieno penario mihi depromendae erant*). Vrančić napominje da se između svih drugih idioma slavenskog jezika odlučio upravo za dalmatinski jer je najčišći među njima(!), kao što je među italskim narječjima etruščanski.

U raspravi *O Slavenima ili Sarmatima*, objavljenoj u dodatku knjizi *Život* Nikoliko izabranih divic Faust hvali dalmatinski jezik: "(...) oni Slaveni koji žive u Dalmaciji i susjednim pokrajinama čistoćom govora daleko iza sebe ostavljaju svoje praroditelje, naime Poljake, Čehe i Ruse, i to ne samo svoje suvremenike nego i one stare, što se može zaključiti iz knjiga, iako ih je u usporedbi s njima vrlo malo. Ovdašnji naime, osim osebjnosti i duljine riječi te čestote samoglasnika što je imaju, što mu drago lako izgovaraju i razlikuju padeže i rodove, načine i vremena. Oni drugi okrnjuju riječi, izbacuju samoglasnike i mnogo toga izgovaraju šuštavo i piskutavo" (Vrančić 1995: 118).

Koliko je Vrančić cijenio hrvatski jezik, vidimo iz predgovora dopunjenom izdanju tog *Rječnika*, koji je, uz dodatak češkoga i poljskoga stupca, objavio praški benediktinac Petr Loderecker u Pragu 1605. godine, gdje Faust kliče "slovinskom" jeziku, od kojeg nema većeg jezika na svijetu i u njemu vidi budući opći slavenski jezik (Loderecker 1605).

U posveti *Rječnika* isusovcu Alfonsu Carriliju Faust piše da je rječnik sastavio prije mnogo godina, ali za malo dana (*ante multos annos, not multis diebus collegeram*). To bi ukazivalo na to da je kao osnovu za svoj rječnik uzeo jedan od tadašnjih latinskih rječnika, iz kojeg je birao uglavnom obične i za svakodnevni govor najpotrebnije riječi.

Vrančić je vrlo važan i u povijesti hrvatske latinične grafije, o čemu nam on sam donosi upute u dodatku *Divicama O načinu čitanju*, pa navodi: "*ch, cs, cz, k* četiri su glasa i vrste slova *c*, koje sve Latini nemaju [posebno je važno da je Vrančić stvorio dijagram *cs* za fonem č]; *y* i *v* su suglasnici, za razliku od *i* i *u* samoglasnika; *s* i *sz* razlikuju se; prvi *se*, naime, izgovara š, tj. obično, a drugi *s*; *x* upotrebljavamo za ž; Latini pišu *s*, kao u *miserere*" (u predgovoru *Rječniku* kaže da tu riječ pišemo *mixerere*) (Vrančić 1995: 116).

Faustov *Rječnik* prvi je hrvatski reprezentativni rječnik i prvi samostalno tiskani rječnik u Hrvata. Sadrži 5411 latinskih riječi, uz koje su u stupcima riječi ostalih jezika. Imenice su navedene u nominativu, a glagoli u infinitivu. Za sve latinske riječi nisu navedeni hrvatski nazivi, koji su možda ispušteni kod tiskanja ili Faust nije znao njihov prijevod. U dodatku rječniku je *Deset Božjih zapovijedi, Vjerovanje, Očenaš* i *Zdravomarija* te popis slavenizama u mađarskom jeziku, što se može smatrati zametkom etimološkoga rječnika. Većina je leksika čakavska, ali ima i štokavskoga, poneka kajkavska riječ (*oblok, sičen, traven*), pa i crkvenoslavenska (*sobstvo*) (Vrančić, Faust).

Sadržajna analiza *Rječnika*

Rječnik Fausta Vrančića sadrži uglavnom riječi vezane za svakidašnju uporabu, pa nam daje velike mogućnosti za sadržajnu analizu. Goran Filipi bavio

se nazivima ptica i riječi u svezi s pticama usporedno proučavajući ornitonime u Kašićevom i Vrančićevom rječniku. Filipi smatra da se Kašić služio Vrančićevim djelom pri izradi svog rječnika (Filipi 2001: 67–80). Gradska knjižnica “Juraj Šižgorić” Šibenik tiskala je 2001. *Zbornik o Faustu Vrančiću* u kojem se, među ostalim, govori i o *Rječniku*. Vladimir Muljević donosi u *Zborniku* članak o tehničkoj terminologiji u *Machinae novae* i *Dictionaru* Fausta Vrančića, u kojem, analizirajući tehničke nazive u oba djela, pokušava dokazati da su *Machinae* tiskane i objavljene nakon 1595. godine, dakle, nakon *Rječnika* (Muljević 2001: 15–22). Vladimir Dugački analizira medicinsko nazivlje u Faustovu *Dikcionaru*. Najveći dio toga nazivlja pripada anatomiji koja je obrađena “*a capite ad calcem*, tj od glave do pete”. Spominju se i tjelesni sokovi, fiziološka zbivanja, tjelesne mane, pojmovi “zdrav”, ali i “nezdrav”, psihijatrijska stanja i higijenske potrepeštine (Dugački 2001: 23–29). Filolog Valentin Putanec pisao je među inim o nazivima mjeseci u Vrančićevu *Rječniku*, temi vrlo zanimljivoj u kontekstu hrvatske dijalektologije i leksikologije općenito (Putanec 2002: 181–206). Tom temom bavila se i Sanja Vulić (Vulić 2016: 131–139). Vrančićev rječnik poslužio je Zlatki Rodin kao potka za predavanje o prehrani na otoku Prviću u Faustovo vrijeme (Rodin 2022b).

Ovaj rad analizira pojmove iz Faustova rječnika vezane za hranu, pića, začine i kuhanje, kojih ima oko 370.

Hrana

Hranu (*pitchya*, *gylis*, *brasno*, *gydeny*) spremio je *karmitely*, *kuhacs* u *kuhinyi*, *kuchnyi*. Uz hranjenje vezuju se glagoli *tuztiti*, *karmiti*. Jelo se vari, a dogotovljeno je kad je *kukano*. Na *gotzbini* (gozbi) blaguje se. Osim glagola *blagovati* spominju se još glagoli *gyβti*, *gijzti*, *gizti*. Hrana se *xvenyka* (žvače), *kociβe* (koštice) *hruβtaju* se. *Poxiravacz*, *poxarlacz* (žderonja, proždrljivac) sklon *xeranyu* jelo će *poxriti*. U *Rječniku* nalazimo i zgodan izraz *obgyden* za onoga koji jede okolo. Za onoga koji je gladan *Rječnik* kaže da je *lacsnu biti*. Hranu se može samo okusiti (*okuβeny*), od hrane se može *naditise*, *nadutise* (naduti), treba je probaviti (*probaolyeny*), a ona nam može pružiti i veliko *naβladyeny*. Hraniti se moglo i u *opchjenoj kuhinyi* i u *goβtilniczi*, *goztilniczi*. Suzdržavanje od hrane je *pooszth* (post), uz koji je vezan glagol *poβtiti*. Jelo (*szmook*) blaguje se, jede (*blagovati*, *gyβti*). Glavna je namirnica dakako *kruh*, *hlyib*, koji se pravi od *tiszta*. Ukusna vrsta kruha je *prisnac* (tal. focaccia). Često se na stolu nalazila *kassa* (kaša, kašasto jelo). *Yuha* je neizostavna u svakodnevnoj prehrani, ona se srče (glagol *szarkati*). Najfiniji komad mesa za spravljanje jela je *mecsa* (komad mekana mesa), a gostilo se i pečenjem (*pecsenya*) koje se peklo (*pechi*) u *pechi*. U Faustovo vrijeme, kao i danas, sladilo se (*szladitiβe*) omiljenom namirnicom – *kolaczem* (kolač).

Pripremanje hrane

Jelo se pripremalo u kotlu (*lopis*, *kotal*), loncu (*lonacz*), pržilo se u prsuri (*parszura*, *parβura*). Za držanje hrane koristio se *kartil*, *kos*. Za procjeđivanje koristilo se *czidilo*, a za usitnjavanje *tucsak* (mužar).

Posluživanje hrane

Jelo se za *sztoolom*, a sjedilo na stolicama (*stolicza, sztolicza*). Poseban stol za posluživanje pića je *peharni-βtol*. Za posluživanje hrane koristile su se *zdile, szuudovi*. Tekućina se posluživala u *varcsevima* i *vichyjama*. Ispijalo se iz *csassa, kuppicza, pehara, buklja*.

Pribor za jelo

Jelo se *xliczom* i *nooxem*. U *Rječniku* ne nalazimo naziv za vilicu, koja se u Vrančićevo vrijeme zasigurno koristila. Dokaz nam je za to, među ostalim, šaljivi epigram Jurja Šižgorića, hrvatskog humanističkog pjesnika i povjesničara (Šibenik, 13. rujna oko 1445. – Šibenik, 30. studenog 1509.) o jadnoj vilici koja grabi slasne zalogaje, ali joj ih drugi pojede:

*“De pyrone Gorgis Sisgoreus
Carpo ego ficedulas, lepores, conchilia, rombos,
Non edo, quod carpo: sum miser, alter edit”* (Perić 1985: 125)

Potvrda o korištenju vilica u Faustovo vrijeme je i pronalazak koštanih držaka i mjedenih zaglavlja vilica s jedrenjaka potonulog oko 1600. godine na pličini Mijoka (Zmaić 2022: 124–127). Za dodavanje soli u hranu na stolu se nalazila szolnica.

Povrće

Povrće se uzgajalo u vrtu (*vartal*). *Rječnik* spominje samo nekoliko vrsta povrća (*zelenine*): *blitvou, kupuβ, tikvou, xuteniczu, szalatu, rippu, zelije*. Naziv *markva* Vrančić upotrebljava za mrkvu i pastirnjak. *Rječnik* razlikuje tri vrste luka: *luk cseβni, luk* i *luk cserlyeni*. Velika poslastica za kojom nastaje pomama i u današnje vrijeme u proljeće diljem Dalmacije, a poznaje je Vrančićev *Rječnik* je *szparoga*. U *Rječniku* se ne navodi cvjetača, koju Faustov otac Mihovil spominje u pismu od 25. siječnja 1564., upućenom bratu Antunu: *“Nam saepe nos solae cimulae caulium in lectum componant”* (Vrančić & Vrančić 1995: 36). Faustov rječnik ne poznaje ni artičoku, za koju saznajemo iz pisma koje Antun šalje Mihovilu u veljači 1564. godine. U pismu piše da presađuje u Požunu *semina archichiocormum* što mu ga je Mihovil poslao iz vrta roditeljske kuće (Čvrljak 2005: 70; Rodin 2022a).

Voće

Voćnjak je *uartalodvochya*. U njemu su se mogle uzgajati *szmokve* (postoji i *diova szmokva*), *gyabuke* ili *yabuke, nespulye* (mušmule), *oszkorusve* (oskoruše), *murve, praβkve* (breskve), *szlive, krusve* (kruške), *lupina* (rogač). Orašasto voće navedeno u *Rječniku* je *orih*, navodi se i *kora-od-oriha* i *lisnyak* (lješnjak). Od voća spominju se još *yagode, dinye* i *kupine*.

Žitarice

U *polyu* koje obrađuje *oracs* sije se *zoob*, *xito*, *yecsmen yaracz* (ječam), *proso*, *psenicza*, *raax*. Od žitarica se dobiva *brasno* ili *muka*, a najfinija vrsta brašna naziva se *czvit od muke* i *poval*. Za prosijavanje brašna koristilo se *szito* i *reseto*.

Mahunarke

Mohunye (mahunarke) u Faustovom rječniku su *szlani grah*, *bob*, *lechya* (leća), *grah*, *kukoly*, od kojih se radilo *szocsiwo*.

Domaće životinje

U Vrančićevo vrijeme za prehranu se koristilo i *meszo* domaćih životinja. Postojalo je zanimanje *meszar* vezano uz obradu mesa. *Ovcsaar* je uzgajao *oucze*, držeći ih u *sztadu*. Sudeći po današnjim vremenima, omiljen način spremanja janjetine (*yanyacz*) bilo je pečenje na ražnju (*rasany*). *Skopacz* je uškopljeni ovan. Na ražnju se pekao i vol. U *Rječniku* se spominju još *yunicza*, *yunicze*, *gyunyacz* (junac), *kravicza*, *tele*. *Kozari* su se bavili uzgojem *koza*, *yaracza* ili *praaza* (jarac). Mlado od koze je *kozle*. *Praschyar* (svinjar) uzgajao je *szvinye*, *prasce* (*prasacz*), *prasicze*, *prasciche*. *Szalo*, *szlanina* i *zarebarnik* (pršut) su proizvodi od svinjskog mesa koji su i danas vrlo cijenjeni. Nastamba u kojoj žive domaće životinje je *stala*, *sztaan*, nastamba za koze je *kozya-stala*, a za svinje *szvinyzka-stalla*.

Perad

Pojmovi vezani uz perad su *koppun*, *peteh*, *kokos*, *piplich*. Osim mesa, od peradi su se koristila i jaja (*yaye*) u kojem je *xomalcze*. *Guzke* je čuvala *guschyericza*.

Divljač

Divlje životinje koje su se koristile u prehrani, a spominje ih *Rječnik* su *divyi praszacz*, *zeecz*, *divya koza* i *fasan*.

Mlijeko i mliječni proizvodi

Osim riječi *mliko* u *Rječniku* se navodi i glagol *muβti*, pridjev *mlicsan* i slatki *szkorup*. Od mlijeka se pravio *szür* pomoću sirišta (*szirischye*). Uz proizvodnju sira može se vezati i riječ *misina* (mješina), jer se i danas proizvodi, a sir iz mješine vrlo je cijenjen među sladokuscima.

Gljive

Rječnik donosi naziv samo za jednu vrstu gljiva – pečurku (*pecsurua*).

Med

Od *pcsela* se dobivao *meed*.

Začini

Začini koji su se koristili u kuhinji Faustovog vremena su *kvassina*, *oczat* i s tim u vezi pridjev *oczten* i glagol *ocztițișe*, *papar*, *szol*, *czoukar*. Začinsko i ljekovito bilje u *Rječniku* su *yavor* (lovor), *pelin*, *ruta* i *szlavulya* (kadulja, žalfija).

Masnoće

Masnoće koje poznaje Faustov rječnik su *maβlo*, *maszt*, *vlye* (ulje) vezano uz *maβlinu*, kojoj je predak *divoya maβlina*.

Riba

Ribljí fond malo je zastupljen u Faustovom rječniku, iako znamo da je akvatorij njegovog zavičaja obilovao ribom. Šižgorić u svom djelu *De situ Illyriae et civitate Sibenici*, dovršenom 1487. godine, nabraja obilje ribe koja obitava u šibenskom kanalu: "Tu se nađu tunji neobične veličine, tu se vide dupini u igri, a vrlo se često pokažu i tuljani. Kad je sunce u zviježđu Raka, Lava i Djevice, tu se love zubaci krunaši koji se ubrajaju u velike poslastice; takvi se, kažu, love još samo u Dardanelima. Tu se love i oštrige, ukusne zbog okusa dalmatinskog mora, nadalje cipli, salpe, škrpine, trlje, lubini, glamoči, komarče, pağari, lignje i skuše. Kad sunce ulazi u zviježđe Bika, iz dubine mora na udicu se hvata obilje girica i špara" (Šižgorić 1981: 45).

U pismu koje Antun Vrančić šalje bratu Mihovilu u studenom 1569. spominju se srdele kojih nema u *Rječniku*: "*Olivas vero, et ficus, et sardellas, et gelatinas, et idgenus plura alia maritimorum bellaria si ei summittetis, bene quidem facietis.* (Bit će dobro ako mu i dalje budete slali masline, smokve, srdele, ribe u hladetini i više takvih vaših primorskih poslastica (...)" (Vrančić & Vrančić 1995: 54–55). Pojmovi vezani uz ribu i ribarenje, koje nalazimo u Fausta su *riba*, *ribicza*, *krelyuti* od *ribe*, *ribnik* i glagol *ribati*. Od ribarskog alata spominju se *ozti* i *vdicza*. Mjesto gdje se *riba* prodavala zove se *ribny targ*. U *Rječniku* nalazimo samo tri vrste *riba* (*szardun*, *vgor*, *czipal*), *zpuus* (školjku, kamenicu) i *hobotniczu*.

Piće

Osim *vode* za *pitje*, u Faustovo vrijeme uživalo se u pivu i vinu. *Pivo* se čuvalo u *pivniczi* (podrumu). *Vino* se dobivalo od *grozdya*. *Vino-grad* je obrađivao *kopacs* (vinogradar). U procesu proizvodnje vina spominju se *yematva*, *kvaas*, *maszt* i *vareno-vino* za mošt, drop. *Vino* se točilo kroz *lakomiczu* (lijevak), pilo se iz *buklije*, a onaj koji je pretjerano uživao u vinu bio je *vinan* (pijan), za razliku od *vodopije*.

Okusi

Okusi su *oczten*, *kvvaβan* (kvasan), *tarpko* i *tarpkozt*, *tarpkoβt*, *szladak* i *slan*.

Obroci

Obroci u Vrančićevom *Rječniku* su *rucsak* (što je zapravo prijevod latinske riječi *ientaculum* = doručak), *obid* (ručak) i s njim u vezi glagol *obidvati*, *vxina* i *vecsera*.

Članak završavamo riječima koje nalazimo u Fausta: dobro se *tuztimo*, *karmimo* da ne bismo *bili lacsnu*, ali ipak moramo paziti da kao neki *poxiravacz*, *poxarlacz* ne nalazimo sreću samo u *xeranyu* jer će nam to donijeti teško *probavlyenye*. Stoga, neka nam *gydenye* pruži samo veliko *naβladyenye*. *Vxivajmo!*

LITERATURA

Čvrljak 2005

K. Čvrljak, "Antun Vrančić i njegovi hrvatski korespondenti, europski renesansni epistolografi", u: *Zbornik o Antunu Vrančiću. Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Antunu Vrančiću, Šibenik 11.-12. lipnja 2004*, Šibenik, 2005, 51–88.

Dugački 2001

V. Dugački, "Hrvatsko medicinsko nazivlje u Dikcionaru Fausta Vrančića", u: *Zbornik o Faustu Vrančiću: zbornik radova sa znanstvenog skupa Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti: Šibenik, 12.-14. rujna 1995*, Šibenik, 2001, 23–29.

Filipi 2001

G. Filipi, "Ornitonimi u Kašićevu i Vrančićevu rječniku", u: *Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova I, Zagreb, 2001*, 67–80.

Loderecker 1605

P. Loderecker, *Dictionarium septem diversarum linguarum, videlicet Latine, Italice, Dalmatice, Bohemice, Polonice, Germanice & Ungarice*, Praga, 1605.

Muljević 2001

V. Muljević, "Tehnička terminologija u Machinae novae i Dikcionaru Fausta Vrančića", u: *Zbornik o Faustu Vrančiću: zbornik radova sa znanstvenog skupa Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti: Šibenik, 12.-14. rujna 1995*, Šibenik, 2001, 15–22.

Novaković 2005

D. Novaković, "Neobjavljena ostavština Antuna, Mihovila i Fausta Vrančića: R-5717 u rukopisnoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu", u: *Zbornik o Antunu Vrančiću. Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Antunu Vrančiću, Šibenik 11.-12. lipnja 2004*, Šibenik, 2005, 155–181.

Pavičić 2015

T. Pavičić, "Rodoslovlje obitelji Vrančić s naglaskom na Antuna i Fausta Vrančića", *Zadarska smotra* 64/2, Zadar, 2015, 32–38.

Perić 1985

O. Perić, "Nekoliko Šižgoričevih neobjavljenih stihova", *Latina et Graeca* 26, Zagreb, 1985, 123–125.

Putanec 2002

V. Putanec, "Etimološki prinosi (21-26)", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 28, Zagreb, 2002, 181–206.

Rodin 2007a

Z. Rodin, "Što se jelo na Prviću u Faustovo vrijeme? – 1. dio", <http://mc-faustvrancic.com/hr/sto-se-jelo-na-prvicu-u-faustovo-vrijeme-1-dio/>, pristup ostvaren 15. srpnja 2022.

Rodin 2007b

Z. Rodin, "Što se jelo na Prviću u Faustovo vrijeme? – 2. dio" <http://mc-faustvrancic.com/hr/sto-se-jelo-na-prvicu-u-faustovo-vrijeme-2-dio/>, pristup ostvaren 15. srpnja 2022.

Šižgorić 1981

J. Šižgorić, *O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku* (prir. i prev. V. Gortan), Šibenik, 1981.

Vrančić & Vrančić 1995

A. Vrančić & F. Vrančić, *Sentimentalni odgoj. Antun i Faust Vrančić*, Šibenik, 1995.

Vrančić, Faust

“Vrančić, Faust”, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65386>, pristup ostvaren 24. kolovoza 2022.

Vrančić 1995

F. Vrančić, *Život nekoliko izabranih divic*, Šibenik, 1995.

Vulić 2016

S. Vulić, “Još ponešto o Vrančićevim nazivima mjeseci u godini”, *Čakavska rič* 44/1-2, Split, 2016, 131–139.

Zenić 2002

M. Zenić, *U pohvalu od grada Šibenika: pisana riječ od najstarijih vremena do danas*, Šibenik, 2002.

Zmaić 2022

V. Zmaić, *Mijoka*, Šibenik, Zagreb, 2022.